

FiKiR

FİKİR

#okumakiyidir

İletişim

Sultantepe Mh.,
Cumhuriyet Cd.,
No: 39/1, Fıstıkağacı
İş Merkezi
Üsküdar/İstanbul
editor@fikirktp.com
noktayayin.com

Hint Alt Kıtasında Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı

Editörler: Şefaattin Deniz, Abdulkadir Macit, Hasan Asadi

Yayın No: 9
Tarih Dizisi: 2
ISBN: 978-625-94311-8-5
Sertifika No: 53575
1. Basım, Mart 2024

Yayın Yönetmeni: Yusuf Temizcan
Yayına Hazırlayan: Mervenur Koçak
Musahhah: Betül Sezgin
Tasarım: Seyfullah Bayram

© Fikir Kitap

Tüm yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Baskı ve Cilt

Kitapyurdu Doğrudan Dağıtım,
Yenibosna Merkez Mah. Cemal Ulusoy Cad.
No: 43 Bahçelievler/İstanbul
kdd.kitapyurdu.com (Sertifika no: 40675)

Hint Alt Kıtasında Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı

Editörler

Şefaattin Deniz, Abdulkadir Macit, Hasan Asadi

FİKİR

İçindekiler

Önsöz	ix
Giriş	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
HİNT ALT KITASINDA ERKEN DÖNEM TARİHÇİLİK	7
İslam Coğrafyacılarına Göre Hint Alt Kıtası <i>İsmail Pırlanta</i>	9
Hicri 3. Yüzyıl Erken Dönem Arap-İslam Tarihçiliğinde Hindistan <i>Zohair Siyamian Gorjy</i>	43
Delhi Türk Sultanlığı Devri (1206-1526) Kaynakları ve Tedkikler <i>Umut Kansoy</i>	67
İKİNCİ BÖLÜM	
HİNT ALT KITASINDA BABÜRLÜLER DÖNEMİNDE TARİHÇİLİK	213
Hindistan ve Babürlüler Döneminde (Babür Şah (1526-1530) ve Hümâyûn Şah Dönemi (1508-1556)) Tarih Kaynakları ve Tarihyazıcılığı <i>H. Hilal Şahin</i>	215
Ekber Şah Döneminde (1542-1605) Tarih Kaynakları ve Tarihyazıcılığı <i>H. Hilal Şahin</i>	251

Babürlü Altın Çağı'nın Tarihi, Tarihçileri ve Tarihyazımı: Cihangir Şah (1605-1627) ve Şah Cihan Dönemi (1628-1658)	281
<i>Abdullah al-Mamun</i>	
Evrengzîb Dönemi (1658-1707) ve Ardılı Tarih Kaynakları ve Tarihyazıcılığı	329
<i>Minhazul Abedin</i>	
Hint-Türk (Babürlü-Osmanlı) İlişkilerinin Tarihyazımına Yansımaları	355
<i>Azmi Özcan</i>	
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
HİNT ALT KITASINDA YEREL SULTANLIKLAR DÖNEMİNDE TARİHÇİLİK	375
Hindistan'da Afgan Kökenli Gurlular Yönetiminde Lûdîler (1451-1526), Sûrîler (1540-1564) ve Kararanîler (1564-1576) Dönemi Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı	377
<i>Said Şirazi</i>	
Dekken'de Âdilşâhîler (1489-1685), Kutubşâhîler (1512-1686), Âsafcâhîler Haydarâbâd Nizamlığı (1724-1947) Dönemi Tarih Kanakları ve Farsça Tarihyazımı	389
<i>Muhammed Abbasi</i>	
Bopal Nevvâblığı'nda (Bhopal) (1707-1952) Tarihyazımı	413
<i>Said Şirazi</i>	
Keşmir'de Farsça Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı	431
<i>Mohammad Mehdi Tavassoli</i>	
Antik Çağ'dan Günümüze Müslüman Bengal'in Tarihyazımı ve Esasları	451
<i>Muhammad Samsuzzaman Racib</i>	
Britanya Hindistanı'nı Yaratmak: İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'nin Hizmetkarları ve Hint Alt Kıtasında Tarihyazımı	481
<i>Mahmut Cihat İzgi</i>	

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HİNT ALT KITASINDA İLİM VE KÜLTÜR

BAĞLAMINDA TARİHÇİLİK 509

Hint-İslam Kültürünün ve İlim Geleneğinin Kaynaklarından
Biri Olarak Seyahatnameler 511
Ahmet Aydın

Hint Alt Kıtasında Kur'an Çalışmaları ve İngiliz Sömürgeciliği:
Tarih Yazımsal Bir İnceleme 573
Nur Uddin

BEŞİNCİ BÖLÜM

MODERN DÖNEM TARİHYAZIMINDA BabüRLÜ

ÇALIŞMALARINA BAKIŞ 599

Babürlü İmparatorluğu'nun Yirmi Birinci Yüzyıla Uzanan
Tartışmalı Anlamları 601
Michael H. Fisher

Babürlü İmparatorluğu'nu Türkiye'de Çalışmak ve Türkçe Yazmak 625
Zeynep Yıldırım

Yazarlar Hakkında 641

Önsöz

İnsanlığın tarihsel birikiminin kaynağını teşkil eden maddi ve manevi unsurlar dünya ve medeniyetler tarihyazımı bakımından ilmi yetkinlikle ele alınmalıdır. İلمي Etüdüler Derneğinde (İLEM) yürütölen ihtisas çalışmaları bünyesindeki Tarih Çalışmaları Merkezi'nin gerçekleştirdiğı dersler, okumalar, atölyeler, yuvarlak masa toplantıları, paneller ve çalıştaylarla amaçlanan ilmi çalışmaların ve üretkenliğin artırılmasıdır. 2020 yılında “Tarihin Geleceğine Dair” dizi seminerler gerçekleştirilmiştir. Bu dizi seminerler ile çağdaş dönemde ana medeniyet havzalarında tarih ilmindeki gelişmeleri, derinleşmeleri, dönüşümleri, genişlemeleri veya farklılaşmaları idrak etmek, tarihin metafiziğini ve anlamını merkeze alarak modern değişme ve gelişmeler ışığında post modern tarihyazımını ve tarihin geleceğini derinlikli bir şekilde tetkik etmek hedeflenmiştir. Seminerler esnasında şu fark edilmiştir ki çağdaş dönem, geçmişin birikiminden bağımsız anlaşılabilir ve şayet geleceğe yönelik yeni bir inşa süreci işletilmek isteniyorsa geçmişin birikimi ortaya serilmeden bu gerçekleştirilemez. Diğer bir ifadeyle kadim medeniyet havzalarındaki milletlerin şimdiki durumlarının anlaşılması için yakın geçmişlerinin yanı sıra tarihsel köklerine de yönelmek gerekmektedir. Bunun Batı merkezli tarih teorilerinin bakış açısıyla açıklanamayacağı izahtan varestedir. İşte “Medeniyet Havzalarında Tarih ve Tarihçilik (MHTT)” projesinin başlatılma sebeplerinden birisi budur.

Bu hususta insanlığın Hicaz'dan Bilad-ı Şam'a, Irak-ı Acem'den Horasan'a, Mağrib'ten Endülüse, Sind'den Hind'e, Maveraünnehir'den Türkistan'a, Anadolu'dan

Rumeli'ye pek çok havza üzerinde tarih içerisinde kurduğu muhtelif medeniyetlerin veya bu medeniyet havzaları üzerinde hüküm süren pek çok hanedanlığın gerek kendisinin gerek havzanın gerekse de insanlık tarihinin yazımına farklı yönlerden sunduğu önemli katkıların tespit edilmesi gerekmektedir. Bu çabalar çerçevesinde ortaya çıkan kaynaklar, dönem üzerine çalışan araştırmacılar tarafından bilinmekle birlikte bu havzalara dair çalışma yapmak isteyen ilim insanları tarafından, özellikle alana yeni giren genç tarihçiler ve araştırmacılar için bütünlüklü ve etraflı bir şekilde bilinmemektedir.

Bu durumu dikkate alan MHTT'nin odağında ve hedefinde şu üç husus vardır: İlk olarak ana medeniyet havzalarında kaleme alınan tarih kaynaklarının kendi dönemi ve sonrası için nasıl bir konum teşkil ettiğinin tartışılmasının yanı sıra metodolojik hususiyetleri ile tanıtılması ve geçmişinden günümüze havzada biriken tarih kaynaklarının ve onları ortaya çıkaran tarihçilerin bütünlüklü bir şekilde değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Bu sayede özellikle İslam medeniyet havzalarının tarihçilik hafızasının gün yüzüne çıkarılması amaçlanmaktadır. İkinci olarak ele alınan havzalarda tarihyazıcılığının ne tür süreçlerden geçerek şekillendiğini ortaya çıkarma gayesi bulunmaktadır. Üçüncü olarak ise ele alınan ana medeniyet havzalarında çağdaş dönemde tarih ilmindeki gelişmeleri, derinleşmeleri, dönüşümleri, genişlemeleri veya farklılaşmaları idrak etmek, tarihin anlamını merkeze alarak modern değişme ve gelişmeler ışığında tarihyazımını ve tarihin geleceğini derinlikli bir şekilde tetkik etmek hedeflenmektedir.

Fark edileceği üzere bu proje ile temelde ana medeniyet havzalarında kaleme alınan tarih kaynaklarının teknik hususiyetleri ile tanıtılması ve geçmişinden günümüze bu havzada biriken tarih kaynaklarının bütünlüklü bir şekilde gösterilmesi ve ele alınan havzada şekillenen tarihyazıcılığının serencamını ortaya çıkarmaktır. Bu doğrultuda 2020 yılında İran ve Mısır havzası, 2021'de Memlük Entelektüel Tarihi çalışmaları gerçekleştirilmiş, 2022 yılında Uluslararası Balkan Sempozyumu: Medeniyet Havzalarında Tarih ve Tarihçilik III düzenlenmiştir. Bu projenin ilk kitapları İran'da Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı, Mısır'da Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı, Balkanlarda Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı, Memlük Entelektüel Tarihinin Giriş I: Literatür Değerlendirmesi ve Mısır'da Tarihyazımı: Fransız İşgalinden Mehmed Ali Paşa Dönemine adıyla yayımlanmıştır. Halihazırda da Endülüs, Mağrib, Maveraünnehir, Bilâd-ı Şam, Dicle-Fırat, Arabistan ve Anadolu havzaları üzerinde çalışmaya devam edilmektedir.

Elinizde bulunan bu kitap “Medeniyet Havzalarında Tarih ve Tarihçilik” projesinin dördüncüsü olan Hint Alt Kıtasında Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı Çalıştayı’nda sunulmuş metinlerin genişletilmiş ve geliştirilmiş halidir. Hint Alt Kıtası ile ilgili çalışmamızın taslağı 2021 yılının ilk yarısında başlamış, konu üzerinde ihtisas sahibi uzmanlar belirlenmiş, yazılar talep edilmiş, farklı dillerden gelen yazıların tercümesi ve pek çok mesele çalışmanın birkaç yıl sürmesine sebep olmuştur. Bu kitabın temel amacı Müslümanların Hint Alt Kıtası ile irtibat kurduğu ilk asırlardan günümüze kadar hanedanları, devletleri ve yerel sultanlıkları takip ederek Hint Alt Kıtasına yönelik öne çıkan tarihi kaynakları ve tarihçileri irdeleyerek “tarihi kaynaklar” açısından Hint Alt Kıtasının bütünlüklü bir resmini ortaya çıkarmaktır. Bu kitap bölgeye yönelik çalışma yapacak araştırmacılara tarihi kaynaklara kolayca ulaşmayı sağlayarak; dönemler arasında tarihi kaynakların, dinamiklerin, perspektiflerin, izleklerin, tarihçilerin ortaklaşan ve farklılaşan temel yapılarının daha kolay açıklanması, irtibatlandırılması, neden-sonuç ilişkisinin kurulması fırsatını sunacaktır. Tüm bu eserler ele alınırken Hint Alt Kıtasına yönelik kaynakların iç ve dış kaynaklar olarak ikiye ayrılması mümkündür. Burada yoğunluklu olarak mevcut dönemin iç kaynakları merkeze alınmıştır.

Fark edileceği üzere bu kitabın bir odağı tarihçiler ve tarih kaynaklarıdır. Zira kaynak konusu tarih disiplininin asli unsurlarından birisidir. Tarihçiler erişebildikleri kaynaklar nispetince geçmişe dayalı bilgiyi ele almış, bu sayede hem meslektaşlarının hem de diğer insanların yani kamuoyunun hizmetine sunmuşlardır. Bu kitap, ülkemizde Hint Alt Kıtasının muhtelif dönemleri ve hanedanlıkları üzerinde çalışmalar yapan tarihçilerin, hangi kaynakları kullandıklarını ve bu kaynakları kullanarak Hint Alt Kıtasına ve geçirdiği döneme dair ne gibi bilgilere ulaştıklarını gün yüzüne çıkarmaktadır. Bu sayede Hint Alt Kıtasına dair en önemli konulardan birisi olan kaynak konusu detaylı bir şekilde tartışma zemini bulmuş olacaktır.

Kitabın diğer odağı ise Hint Alt Kıtasındaki tarihyazımıdır. Bu bağlamda çalışmada özellikle Delhi Türk Sultanlığı ve Babürlüler başta olmak üzere Hint Alt Kıtası tarihyazıcılığının doğuşu ve gelişimi, yerel sultanlıkların hakimiyetlerini tesis etmede tarihi kullanmaları, mümkün olduğunca tarih yazım yaklaşımları ve tartışmaları gibi konular bütünlüklü bir şekilde ele alınmaktadır. Bu konularda özellikle Hint Alt Kıtası üzerine çalışan ülkemizdeki akademisyenlerin yanı sıra özellikle İran, Pakistan ve Bangladeş’ten akademisyenlerin metinlerinin katkısı, kitabı özel bir konuma taşımaktadır.

Başta bölüm yazarı hocalarımız olmak üzere bu eserin vücuda gelmesine katkı veren İLEM'e ve Tarih Çalışmaları Grubu koordinatörü Halil İbrahim Erol, üyelerinden Selahattin Polatođlu ve asistanlarından Elif Özdođan ile Haşem Gözğü'ye minnettarız. Ayrıca Sivas Cumhuriyet Üniversitesi'nden Deniz Çıkılı'ya ve Dr. Abdullah al-Mamun'a çeşitli düzeylerde sunduğu katkılardan dolayı teşekkür ediyoruz. Hususen Prof. Dr. Enver Konukçu hocamızı yadetmemiz gerekiyor. Zira kendileri ÷lkemizde Hindistan tarihinin önemli simalarından birisi olmuştur. Hatta bu kitap kapsamında kendisinden Babür ve Hümayun dönemi tarih kaynakları ile ilgili bir bölüm yazıp yazamayacağını sorduğumuzda memnuniyetle kabul etmiştir. Ancak hocamız çalışmalar devam ederken önce rahatsızlanmış ve ardından vefat etmiştir. İleri yaşına ve rahatsızlığına rağmen çalışmaya katkı vermek istemesi her türlü takdirin üzerindedir. Bu vesileyle kendisini rahmet ve minnetle anıyoruz.

Bu kitabın ÷lkemizde hem Hint Alt Kıtası tarih ve tarihçiliğine dayalı tartışmaları zenginleştirmesini hem de tarihin önemli meselelerinden birisi olan kaynak ve yazım hususunu tarihçi perspektifi ile ele alma imkânını oluşturmasını ümit ediyoruz.

Şefaattin Deniz, Abdulkadir Macit, Hasan Asadi

Ocak 2024

Giriş

İslam uygarlığı çok geniş bir coğrafyada, özellikle Asya, Afrika ve Avrupa'da yayılma fırsatı yakalamıştır. Modern dönemden önce Hint Alt Kıtası din ve ırk çeşitliliği bakımından tüm dünya coğrafyasında özel bir konuma sahip olmuştur. Bu sebeple, bir kıta olmamasına rağmen burası alt kıta olarak tanımlanmıştır. Müslümanların Hint Alt Kıtasına girişiyle birlikte İslam dininin orada yayılıp yerleşmesi bu coğrafyayı daha ileri noktalara taşımış, yenilikler getirip farklılıklar oluşturmuştur. Genel dünya tarihinde Hindistan, Orta çağlardan modern zamanlara kadar gerek doğuda gerekse batıda Müslüman hanedanlar vasıtasıyla tanınmış, hatta Avrupalıların Hindistan'a gitme ve oraya açılma meyil ve cazibesi sonucunda Coğrafi Keşifler başlamıştır.

Sahip olduğu yer altı ve yer üstü zenginliğin yanı sıra kültür ve medeniyete yaptığı katkılar dolayısıyla “medeniyetin beşiği” olarak kabul edilen Hint Alt Kıtasında tarihyazıcılığının Müslümanlarla birlikte başladığı iddia edilse de sözlü edebiyat ve tarihin birer parçası olan destanlar, efsaneler ve dini metinler dikkate alındığında söz konusu bu iddianın gerçekçi olmaktan uzak olduğu net bir biçimde anlaşılmaktadır. Zira Keşmir tarihini anlatan *Racatarangini* ile Kuzey Hindistan'da yarım asırdan fazla hüküm süren Raca Harşa'nın hayatını anlatan *Harşaçarita* gibi örnekler, Hint Alt Kıtasındaki tarihyazıcılığının Müslümanların bu bölgeye intikalinden çok daha önce başladığını göstermektedir.¹

İslam fetihleriyle birlikte Hint kültürüne paralel olarak İslam kültürü de gelişmeye başlamış, Hint Müslümanları diye bir mefhum ortaya çıkmıştır. Orta çağlardan bu yana İslam tarih kaynaklarına duyulan ilginin de Hindistan'ın dünya

---

1 S. Haluk Kortel, “Tarih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), s. 40, 58.

tarihinde konumlanmasında önemli katkısının olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bu dönemlerin tarihi kaynaklarının tanınması büyük bir önem taşımaktadır. Genel itibarıyla söylemek gerekirse bu kaynaklar Müslüman hanedanların Hint toplum ve dinleriyle münasebetini, mezhep ve fırkaların birbirleriyle etkileşimini, mezhep ve dinlerin çeşitliliğini, tarikatların Hindistan coğrafyasındaki dağılımını, tasavvufi hareketlerin birbirleriyle olan bağlantılarını göstermektedir.

Hindistan'da, bölgenin fatihleri ve Araplar dışında Gaznelilerden Babürlülere kadar yaklaşık 800 yıllık bir süreçte Türk hanedanlarının hakimiyetinden söz edilebilir. Bu hanedanlar döneminde ilmi açıdan önemli gelişmeler olmuş, alimler himaye edilmiş ve bunun neticesinde çok değerli eserler kaleme alınmıştır ki bu tarih kaynakları bu minvalde değerlendirilebilir. Siyasi ve dini meşruiyet, ahlaki sistemin sürdürülmesi, tarihyazımının önemli işlevlerinden birisi olduğu için tarih kaynaklarının tanınması ihtiyacını tetiklemiştir. Bu eserde Hint Alt Kıtasının İslami dönemi tarih kaynakları tasnif edilmiş, müelliflerin kısa biyografileri, eserlerinin içeriği ve yapısal özellikleri sunulmuştur.

Hint Alt Kıtası tarihyazımı bölgede bulunan İslam devletlerinin ortak tarihlerinin tanınması ve tanıtılması açısından çok önemli bir araç olmuştur. Bu arada İran ve Orta Asya'daki Türk devletleri Hint Alt Kıtasında bulunan İslam devlet ve sultanlarıyla komşu oldukları için onlarla ortak kültürel mirasa sahiplerdi. Bu nedenle İran ve Orta Asya araştırmacılarının bu mirasa odaklanmaları zarureti ortaya çıkmıştır.

Hint Alt Kıtasındaki Müslüman tarihyazıcılığının başlangıcını, bölgede Türk hakimiyetinin başladığı milad 13. yüzyıla kadar götürmek mümkündür. Hatta ilk tarih kaynağı Sind havzasında yazılan *Fütûhu'l-Hind ve Sind*'dir, ancak tarihyazıcılığı geleneğinin gerçek manada Delhi Türk Sultanlığı döneminde başladığı kabul edilir. 14. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Delhi Sultanlığı'nın güç kaybetmesi sonucunda, merkezden uzak bölgelerde mahalli hanedanlar kurulmaya başlamış, 15. yüzyıldan itibaren de birçok mahalli hanedan veya bölge tarihi yazılmıştır. Babürlüler İmparatorluğu'nun kurulmasıyla birlikte ise Hint Alt Kıtasındaki tarihyazıcılığı bizzat hükümdarların himayesi ve desteğiyle gelişerek devam etmiştir. Ekber Şah ve Şah Cihan döneminde yükselişe geçen resmi tarihyazıcılığı Evrengzîb döneminde son bulmuş ve bu süreçte tarihyazıcılığında yeni bir dönem başlamıştır. Modern tarihyazıcılığının başladığı 19. yüzyılda; Muhammed Habîb, Halîk Ahmed Nizâmî, Seyyid Muînülhak, İ. Hüseyin Kureşî, Seyyid Athar Abbas Rızvî, Aziz Ahmed, Ebü'l-Hasan Nedvî, Seyyid Süleyman Nedvî, R. J.

Majumdar gibi Hindistanlı, Pakistanlı ve Bangladeş’li tarihçiler İngilizce kaleme aldıkları çalışmalarla literatüre önemli katkılarda bulunmuşlardır.²

Bu durumda Hint Alt Kıtasındaki tarihyazım geleneğinin büyük ölçüde Müslüman hanedanların idaresi altında geliştiğini söylemek izahtan varestedir. Çünkü himaye karşılıklı kazançlar temelinde oluyordu. Himaye edilen tarihçiler hamilerinin siyasi meşruiyetini tarih üzerinden sağlıyorlar, onların gaza ve cihat faaliyetlerini tanıtıyorlar, aynı zamanda önemli miktarlarda caize alıp kendi kariyerlerini gerçekleştirmiş oluyorlardı. Selçuklular ve Osmanlıların Anadolu ve Balkanlardaki fetihlerinin başlamasından önce Hint Alt Kıtasında yürütülen gaza faaliyetleri Müslüman idareciler için iftihar vesilesi oluyor, onların İslam dünyasındaki prestijinin artmasına katkı sağlıyordu. Bu fetihleri diğer İslam toplumlarına duyurmak için tarihyazımı önemli bir araç olarak kullanılıyordu.

Hint Alt Kıtasında Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı adlı elinizdeki bu eser, Delhi Türk Sultanlığı (1206-1526), Babürlüler (1526-1857), Afgan kökenli Gurlular yönetiminde hüküm süren Lûdîler (1451-1526), Sûrîler (1540-1564) ve Kararanîler (1564-1576), Dekken’de hüküm süren Âdilşâhîler (1489-1685), Kutubşâhîler (1512-1686), Âsafcâhîler Haydarâbâd Nizamlığı (1724-1947); Bopal Nevvâblığı (Bhopal) (1707-1952); Keşmir, Bengal gibi yerel sultanlıkları içermektedir. İngiliz Doğu Hindistan Şirketi’nin hizmetkarlarının eserleri, seyahatnameler ve Kur’an çalışmaları da kitaptaki diğer konular arasındadır.

Hint Alt Kıtasında Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı adlı bu eserin incelenmesi sırasında, okuyucuların birkaç hususu göz önünde bulundurması gerekir:

Sınırların Genişliği: Gordon Johnson, *Hint Dünyası* ismini taşıyan eserinin önsözünde bir itirafta bulunarak şöyle der: “Dünya nüfusunun beşte birini oluşturan ve çok zengin, çeşitli insan deneyimlerine ve tarihine sahne olmuş Hint Alt Kıtasını konu alan bu kitabın yazılması ve kotarılması neredeyse imkânsız bir iş oldu. Ayrıca çok uzun bir zaman sürecine yayılması ve çok geniş bir coğrafyayı kapsamaması nedeniyle bir insanın kavrama kapasitesini oldukça aşıyor. Tümünün anlaşılabilmesi bir yana, konunun ancak çok küçük bir kısmı kavranabilir.”³ Johnson’un altını çizdiği nokta, her ne kadar konu bolluğu yönüyle araştırmacılar için bir avantaj gibi görünse de bu çalışmanın hazırlanmasını güçleştiren

2 Kortel, “Tarih”, s. 40, 58-61.

3 Gordon Johnson, *Hint Dünyası*, çev. Müfide Pekin (İstanbul: İletişim Yayınları, 1998), s. 10.

etkenlerin başında gelmektedir. Zira Hint Alt Kıtası (*Indian Subcontinent*): Hindistan, Pakistan, Bangladeş, Sri Lanka, Butan ve Maldivler'i içine alan ve gerek yeryüzünde kapladığı alan gerekse de demografik yapısıyla devasa bir bölgedir.⁴ Dolayısıyla bu hacimdeki bir çalışmadan Hint Alt Kıtasındaki bütün bir tarihyazımını ele alması beklenmemelidir. Hint Alt Kıtası tarihi ile ilgili çalışmaların önemli bir kısmının kolektif olarak hazırlanması, üzerinde durulmayı hak eden bir diğer konudur.⁵ Bu kitabın hazırlanması aşamasında da bu hususa özellikle dikkat edilmiş ve dünyanın muhtelif yerlerinden araştırmacıların ortak katkılarıyla bu eser hazırlanmıştır.

Kaynakların Çeşitliği ve Dil Meselesi: Bu eserin hazırlanması sırasında karşılaşılan bir diğer zorluk ise kaynak çeşitliliğidir. Farsça, Urduca, Arapça, Sanskritçe ve Doğu Hindistan Şirketi'nin etkisiyle İngilizce başta olmak üzere bölgenin tarihi süreçteki çok dilli yapısı, kaynakların da çeşitliliğini beraberinde getirmiş ve yukarıda zikredildiği üzere kolektif çalışmayı zorunlu kılmıştır. Kalemeye alınan makalelerde kaynaklar oldukça kapsamlı bir şekilde ele alınmakla birlikte bütün dönemlerin eksiksiz bir şekilde incelendiğini iddia etmek gerçeklikten uzak bir yaklaşım olacaktır. Bölge tarihinde hususi bir yeri olan ve Sipahi Ayaklanması olarak da bilinen 1857 yılındaki meşhur Hint Ayaklanması ile ilgili Müslüman ve Batılı tarihyazımı bağlamında hacimli bibliyografik eserlerin neşredilmiş olması Hint Alt Kıtası tarihi ile ilgili kaynak zenginliğini gözler önüne sermektedir.⁶

Farsçanın Hint Alt Kıtasına Etkisi: Hint Alt Kıtası ile Persler arasında ilk kültürel etkileşimler Sasani döneminde başlamış, bu minvalde Erdeşir'in oğlu Şapur'un emriyle Hint dilinden tıp, nücum ve hikmet kitapları Pehleviceye tercüme edilmiştir. İslami dönemde ise Farsçaya çevrilen ilk eser önceki satırlarda

4 Günümüzde Hindistan denildiğinde Hint Alt Kıtası sınırları içinde kalan Hindistan ulus devleti anlaşılır. Hindüstan veya Hindu-sitan ise "Hintlilerin yaşadığı yer" anlamına gelmekte olup Hint Alt Kıtasının tamamı için kullanılır. Bkz. Michael H. Fisher, *Bâbürlüler*, çev. Fatih Çalışır (İstanbul: Kronik Kitap, 2020), s. 17. Bu yönüyle "Hindistan" kullanımı aslında 1947 sonrasında aittir. 1947 öncesinde Hindistan ile Hindustân yani Hint Alt Kıtasının kastedildiği göz önünde bulundurulmalıdır.

5 Birkaç örnek için bkz. Hermann Kulke-Dietmar Rothermund, *Hindistan Tarihi*, çev. Müfit Günay (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2011); Barbara D. Metcalf; Thomas R. Metcalf, *Modern Hindistan'ın Kısa Tarihi*, çev. Zeynep Hale Akman (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2012); Catherine B. Asher; Cynthia Talbot, *India Before Europe* (Cambridge: Cambridge University Press, 2006). *The Cambridge History of India* adlı eser de her biri alanında uzman yazarlar tarafından kolektif bir çalışma olarak hazırlanmıştır.

6 Editörlüğünü M. İkrâm Chaghatai'nin yaptığı *1857 in the Muslim Historiography* kayda değer çalışmalardandır.

belirttiğimiz üzere *Fütûhu'l-Hind ve Sind* olmuştur.⁷ Bu örnekler Hint Alt Kıtasının İran coğrafyasına etkisi açısından önemlidir. Ancak zamanla Hint Alt Kıtası tarihyazımı Fars dilinin etkisi altına girmeye başlamıştır. Hatta Orta Asya hanedanlarının tarihyazımı da çoğunlukla Farsça olmuştur. Gerçi bazı tarih kaynakları Arapça ve özellikle Babürlüler döneminde Çağatay Türkçesi ile yazılmış olmasına rağmen bu dillerde tarihyazımı sayısı bir elin parmaklarından öteye geçememiştir. Dolayısıyla Hint Alt Kıtasındaki tarihyazımı; özellikle 16. yüzyılın başlarından itibaren üslup, içerik ve şekil bakımından çoğunlukla Horasan'da Farsça yazılan tarih kaynaklarının etkisi altında kalmıştır. Çünkü bu dönemde Horasan'ın merkezi Herat'ta Timurlular, Şeybânîler ve Safeviler arasındaki iktidar mücadeleleri buradaki ilim adamlarının Hindistan'a göç etmesine sebep olmuştur. Bu göç Hint Alt Kıtası tarihyazıcılığını zenginleştiren ve çeşitlendiren muharrik bir unsur olmuştur.

Hint Alt Kıtası ile ilgili ülkemizde yapılan çalışmaların serencamına gelince; Durmuş Bulgur'un da belirttiği gibi Cumhuriyetin ilk yıllarında Hint Alt Kıtasına ilgi duyan ve buralarla ilgili çalışmalar yapan ilim adamlarının sayısı bir hayli fazla iken sonradan bir kopuş yaşanmış, 1980'lerde bu bölgeye duyulan ilgi tekrar canlanmıştır. Ülkemizde son birkaç yıldır Hint Alt Kıtasındaki zenginliğin fark edilmesiyle birlikte bu bölgeye bir ilgi olduğu aşikar; ancak bu ilginin daha ziyade İslami ilimler sahası ile sınırlı olduğu da bir gerçektir.⁸ Başta tarih olmak üzere diğer disiplinler söz konusu olduğunda Hint Alt Kıtası ile irtibatımızın istenen düzeyde olmadığı açık. Bu sebeple elinizdeki bu çalışmanın özellikle tarih kaynakları ve tarihyazımı noktasında araştırmacılar için bir başvuru kaynağı olmasını ümit ediyoruz.

Şefaattin Deniz, Abdulkadir Macit, Hasan Asadi

Ocak 2024

7 Annemarie Schimmel, *Edebiyat-ı İslami der-Hind*, tercüme Yakub Ajend (Müessesese-i İntişarat-ı Emir Kebir, Tahra 1373), s. 18.

8 Hadis alanında yapılan çalışmalarla ilgili bir bibliyografya denemesi için bkz. Fatma Aydın, "Son Dönem Türkiye'sinde Hint Alt Kıtası Merkezli Hadis Çalışmaları: Bir Bibliyografya Denemesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 16/1 (2023).